

KS. ROBERT SADLAK

PIĘĆ KROKÓW PASTORALNEGO NAWRÓCENIA

FIVE STEPS OF PASTORAL CONVERSION

Abstract. The contemporary Church urges all the believers to take up mental conversion, which is to re-realize their identity and the message that flows from it to the work of evangelization. One of the ways of pastoral conversion is to take five steps that symbolize the first five letters of the alphabet – A, B, C, D, E. To become an authentic evangelizer, one should adore God first, pray, then be a brother and sister to people, try to practice Christian Caritas and feel the disciple of Jesus. Only when these steps are taken will a believer, by God's Grace, become a true evangelizer.

Key words: pastoral conversion; adoration; brotherhood; *caritas*; being a disciple; evangelization.

Termin „nawrócenie” jest stosowany w Kościele od samego początku. Jezus Chrystus u początku swojej działalności nawołuje do podjęcia tego wyzwania: „Gdy Jan został uwięziony, Jezus przyszedł do Galilei i głosił Ewangelię Bożą. Mówił: «Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię!»” (Mk 1, 14-15).

Podstawowym terminem określającym proces nawrócenia w Nowym Testamencie jest μετανοω, który wskazuje na przemianę umysłu, porzucenie stanu grzechu, przemianę mentalności, a w konsekwencji zmianę całego ludzkiego życia u jego fundamentu. Proces nawracania, *metanoi*, w życiu człowieka wierzącego to ciągle pozwalanie Bożemu Duchowi na jego przekształcanie, zmianę egzystencji

Ks. dr ROBERT SADLAK – Katedra Teologii Pastoralnej, Katechetyki, Pedagogiki i Psychologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego; prefekt w Wyższym Międzydiecezjalnym Seminarium Duchownym w Opolu; adres do korespondencji: ul. Wojciecha Drzymały 1c, 45-342 Opole; e-mail: rsadlak@uni.opole.pl; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3095-8688>

Rev. Dr. ROBERT SADLAK – Department of Pastoral Theology, Catechetics, Pedagogy and Psychology at the Theological Faculty of the University of Opole, prefect at the Higher Inter-diocesan Spiritual Seminary in Opole; address for correspondence: ul. Wojciecha Drzymały 1c, skr. poczt. 29, 45-310 Opole; e-mail: rsadlak@uni.opole.pl; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3095-8688>

z ludzkiej, słabej i grzesznej, na Chrystusową, wiodącą do zbawienia¹. Nawrócenie skłania człowieka do jeszcze radykalniejszej postawy życia wiara, postawienia wszystkiego na Boga i ufności w Jego słowa. Chrześcijaństwo nie polega tylko na wierze w Jezusa, ale na wierze Chrystusowi, Jego słowom. Proces takiej *matanoi* w Kościele, jak i w życiu poszczególnych wyznawców Chrystusa musi trwać przez całe życie, jest ciągłym wyzwaniem². Mesjasz zapowiada przyjście królestwa Bożego, aby jednak zostało ono przyjęte wiara i wydało owoce nawrócenia, potrzebna jest do tego zmiana myślenia, mentalności oraz rozpoznanie obecnego czasu, w którym to królestwo ma być głoszone³.

Obserwując współczesne zachowanie członków Kościoła, można zaryzykować tezę, że dziś jest wielu ochrzczonych – nawet chodzących regularnie do kościoła, modlących się, przystępujących do Komunii Świętej – z których jednak znaczna większość nigdy nie głosiła Jezusa Chrystusa i nie przyjęła Go jako jedyne Pana i Zbawiciela⁴. Papież Franciszek od samego początku swojej posługi Piotrowej daje do zrozumienia, że marzy o Kościele misyjnym i nawróceniu duszpasterskim, aby pozyskiwać coraz większą liczbę prawdziwych uczniów Chrystusa. „Mam nadzieję, że wszystkie wspólnoty znajdą sposób na podjęcie odpowiednich kroków, aby podążać drogą duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia, które nie może pozostawić rzeczy w takim stanie, w jakim są. Obecnie nie potrzeba nam «zwyczajnego administrowania»”⁵. Nawrócenie Kościoła, jak ujął to Sobór Watykański II, powinno polegać na stałej jego reformie, a to wszystko przez wzgląd na Jezusa Chrystusa⁶. Mówiąc o nawróceniu pastoralnym całego Kościoła, papież Franciszek postuluje przemianę wszelkich struktur kościelnych, aby nie dążyły one jedynie do zachowania istniejącego stanu rzeczy, ale stawały się na wskroś ewangelizacyjne. Cały wysiłek eklezjalnej wspólnoty winien dążyć do tego, by tak wiele zagubionych współcześnie osób, zatopionych nierzadko w materializmie i hedonizmie, mogło spotkać się ze Zbawicielem i odkryć Jego przyjaźń. To wymaga odważnego wychodzenia

¹ Leszek SIKORSKI, „Biblijna terminologia pokuty i nawrócenia”, *Kieleckie Studia Teologiczne* 1 (2002): 252.

² „Nawrócenie”, w Karl RAHNER i Herbert VORGRIMLER, *Mały słownik teologiczny*, tłum. Tadeusz Mieszkowski i Paweł Pachciarek (Warszawa: Wyd. PAX, 1987), kol. 268-9.

³ Rainiero CANTALAMESSA, *Wiara, która zwycięża świat* (Kraków: Wyd. Serafin, 2006), 27.

⁴ José PRADO FLORES, *Idźcie i ewangelizujcie ochrzczonych* (Poznań: Wyd. św. Wojciecha, 2017), 7.

⁵ FRANCISZEK, „*Evangeli gaudium*”. *Encyklika o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, 24 listopada 2013 roku (Kraków: Wyd. M, 2013), nr 25 [dalej cyt. EG]; zob. V KONFERENCJA OGÓLNA EPISKOPATU AMERYKI ŁACIŃSKIEJ I KARAIBÓW, *Dokument z Aparecidy* (Gubin: Wyd. Przystanek Jezus, 2014), nr 201.

⁶ Zob. SOBÓR WATYKAŃSKI II, „«Unitatis reintegratio». Dekret o ekumenizmie, 21 listopada 1964”, w SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje* (Poznań: Pallottinum, 2002), nr 6.

z Ewangelią do współczesnego świata, coraz bardziej wrogiego chrześcijaństwu, oraz takiego przekształcenia duszpasterstwa zwyczajnego, aby stało się ono bardziej otwarte i dynamiczne, nie tylko czekające na człowieka, który dzisiaj nierzadko już sam do Kościoła nie przyjdzie, lecz wychodzącego mu naprzeciw⁷.

Oprócz nawrócenia, odnoszącego się do pracy nad sobą jednostek, należy zwrócić uwagę na nawrócenie pastoralne, sugerujące potrzebę zmiany innych, pozostałych ludzi, owiec, które nierzadko już poginęły i znajdują się daleko od życia wiarą (por. Mt 10, 5-6). Termin „pastoralne” wskazuje na działalność zbawczą Kościoła, który stawia sobie za zadanie przystosowanie życia wiernych do wymagań wypływających z Bożego Objawienia. Podejmując refleksję naukową i duszpasterską, wspólnota uczniów Chrystusa stara się być wierna założeniom dogmatycznym, a także zasadom związanym z kultem Boga we współczesnym świecie, jak i dostosowywać swoje życie do wymagań moralnych, jakie zakłada Ewangelia. Aktywność pastoralna nie ma więc na celu zmiany dogmatów, praw i kultu, ale powinna stawiać pytania: jak najefektywniej głosić współczesnemu światu Ewangelię Chrystusa Pana? Czyli jak wykorzystać reguły, metody oraz narzędzia apostołskie, aby jak najwięcej ludzi stało się uczestnikami zbawienia⁸.

Po raz pierwszy terminem „nawrócenie pastoralne” posłużyli się biskupi zgromadzeni na V Ogólnej Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów w 2007 roku, podczas którego wybijającą się postacią był ówczesny kardynał Bergoglio, który później jako papież Franciszek wykorzystał to sformułowanie w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium*: „Nawrócenie pastoralne naszych wspólnot wymaga przejścia z duszpasterstwa jedynie zachowawczego do duszpasterstwa zdecydowanie misyjnego”⁹. Proces duszpasterskiego nawrócenia zakłada pobudzanie do odkrywania w poszczególnych wiernych oraz w całych wspólnotach tożsamości bycia uczniem-misjonarzem¹⁰. Obecnie konieczne jest przypominanie o nawróceniu świata do Boga, a nie promowanie nawrócenia Kościoła do świata. Gdyby tak pójść tym tokiem myślenia, wówczas bardzo łatwo można zredukować samo duszpasterstwo do „społecznej psychoterapii”. To nie jest droga duszpasterskiego nawrócenia, ale zagrożenie i pułapka płynąca od strony świata. Takie postępowanie nie będzie prowadziło do leczenia dusz i szukania zagubionych ludzi, ale będzie

⁷ EG 27.

⁸ Guido VIGNELLI, *Rewolucja duszpasterska* (Kraków: Wyd. Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej im. Piotra Skargi, 2016), 20.

⁹ EG 25.

¹⁰ Tomasz WIELEBSKI, „Nawrócenie pastoralne i duszpasterstwo misyjne w Polsce”, w *Polska krajem misyjnym*, red. Tomasz Wielebski, Piotr Ochotny i Mateusz Tutak (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2016), 128-29.

ukierunkowane na leczenie społecznej i indywidualnej kondycji psychicznej, a to nie koresponduje z Bożym Objawieniem, spycha cały Jezusowy ewangeliczny radykalizm na drugi plan, w którym nie chodzi – jak w psychoterapii – tylko o dobre samopoczucie, ale o życie wieczne¹¹.

Wsluchując się w głos obecnego papieża i obserwując potrzeby zagubionego dziś człowieka, niejednokrotnie zagmatwanego w swoim wartościowaniu i spychającego sprawy duchowe na miejsca marginalne, warto postawić pytanie współczesnemu Kościołowi: jak ewangelizować i co zrobić, by to głoszenie było efektywniejsze? Jakie kroki należy w tym celu podjąć i od czego zacząć nawrócenie pastoralne? Jak obudzić świadomość „ucznia-misjonarza”, poruszyć serce ewangelizatora w ludziach przynależących do Kościoła, którzy nierzadko pozostają biernymi obserwatorami życia eklezjalnego, wtapiając się w świat i jego wartościowanie? Jedną z interesujących propozycji odnoszących się do pastoralnego nawrócenia zaproponował abp Grzegorz Ryś, przewodniczący Zespołu ds. Nowej Ewangelizacji Konferencji Episkopatu Polski¹². Jego zdaniem do pastoralnego nawrócenia prowadzi droga pięciu kroków, w życiu osobistym i we wspólnotach kościelnych, które symbolizuje pięć pierwszych liter alfabetu: A, B, C, D i E.

I. A – ADORACJA

Droga do prawdziwego i realnego życia tu, na ziemi, prowadzi przez modlitwę. Gdy jej zabraknie, przed człowiekiem otwierają się bramy iluzji, zwodzącej człowieka, który traci niejednokrotnie czas i siły na zbudowanie świata, którego w doczesności tak naprawdę nigdy nie można stworzyć. Kto próbuje oddzielić realność od modlitwy, traci i jedno, i drugie¹³. Człowiek wiary to człowiek modlitwy. „Oto wielka tajemnica wiary” – te słowa każdego dnia wybrzmiewają w świecie na tak wielu ołtarzach, gdzie sprawuje się Najświętszą Ofiarę, niezależnie, czy jest to ołtarz okazałej Bazyliki św. Piotra, czy ołtarz małego, wiejskiego kościółka¹⁴. Dlatego pierwszym krokiem w ewangelizacji świata, pierwszym krokiem duszpaster-

¹¹ VIGNELLI, *Rewolucja duszpasterska*, 36-37.

¹² Projekt pastoralnego nawrócenia został zaprezentowany przez arcybiskupa G. Rysia podczas spotkania z kapłanami diecezji opolskiej w Miasteczku Miłosierdzia w Branicach 29 kwietnia 2014 roku. Autor artykułu odwołuje się do tego autorskiego pomysłu arcybiskupa G. Rysia i stara się go rozwinąć w swoim artykule.

¹³ Krzysztof GRZYWOCZ, *Wybrane na drogę* (Katowice: Wyd. Dom Słowa, 2017), 81-2.

¹⁴ JAN PAWEŁ II, „*Ecclesia de Eucharistia*». Encyklika Jana Pawła II o Eucharystii w życiu Kościoła, 17 kwietnia 2003” (Wrocław: Wyd. TUM, 2017), nr 8 [dalej jako: EdE].

skiego nawrócenia ludzi Kościoła, musi być ciągła i niezmienna wiara w Chrystusa eucharystycznego.

Na przestrzeni wieków wielu świętych Kościoła ukazywało, że ich działalność ewangelizacyjna i katechizacja zaczynały się od karmienia się Ciałem i Krwią Chrystusa oraz wielogodzinną adoracją Najświętszego Sakramentu. Św. Alfons Maria Liguori powtarzał: „Wśród różnych praktyk pobożnych adoracja Jezusa sakramentalnego jest pierwsza po sakramentach, najbardziej miła Bogu i najbardziej pożyteczna dla nas”¹⁵. Kult Boga w Najświętszym Sakramencie Ołtarza staje się dla Jego wyznawców i głosicieli nieocenionym skarbem, gdyż pozwala czerpać z samego źródła łask. Uczniowie Pana wszystkich czasów, także Kościół trwający w XXI wieku, musi się zwrócić do Eucharystii, Jej adoracji i godnego przyjmowania, bo tam rodzą się największe owoce działalności zbawczej¹⁶. Nie można rozpoczynać ewangelizacji i przedstawienia chrześcijaństwa od owoców, zamiast od korzeni. Najpierw musi nastąpić osobiste spotkanie z żywym Chrystusem, bo to jest istota wiary. Kiedy dzieje się na odwrót, taka sytuacja może stać się antypedagogicznym doświadczeniem wiary¹⁷. Czas na adorację i modlitwę, wbrew pozorom, nigdy nie jest stracony. Uczeń Chrystusa musi zanurzyć się w modlitwie, zostawić, odłożyć na chwilę wszystko, bo to jest nieodzowne w głoszeniu Pana. Chrystus najwięcej zrobił, mając ręce i nogi unieruchomione na krzyżu. W ten właśnie sposób odkupił świat.

Jednym z przykładów takiego działania ewangelizacyjnego jest postać św. Proboszcza z Ars – Jana Marii Vianneya. Gdy przybywał do Ars i zobaczył, że nikt nie chodzi tam do kościoła, wówczas zaczął swoją posługę od osobistej adoracji Chrystusa, trwając godzinami przed tabernakulum. Następnie z kilkoma osobami zawiązał Bractwo Eucharystyczne, a po kilku latach jego gorliwej posługi duszpasterskiej nie tylko cała jego parafia, ale i wielu chrześcijan z ówczesnej Francji przeżyło swoje nawrócenie. Początkiem odnowy była jednak wielka cześć i adoracja Najświętszego Sakramentu. Proboszcz z Ars wiele razy podczas swoich homilii, których w późniejszym czasie jego działalności pastoralnej słuchały tłumy, przerywał głoszenie, by ze łzami w oczach, spoglądając na tabernakulum, wypowiadać kilka razy zdanie: „On tu jest”¹⁸. Ten przykład i wiele innych na przestrzeni wieków wskazują, iż adoracja, modlitwa i pobożność eucharystyczna oraz wielka cześć do Najświętszego Sakramentu, powinny stać u podstaw głoszenia Dobrej Nowiny.

¹⁵ Alfons LIGUORI, *Visite al SS. Sacramento ed a Maria Santissima, Introduzione: Opere ascetiche* (Avellino: Cita Nuova, 2000), 295.

¹⁶ EdE 25.

¹⁷ PRADO FLORES, *Idźcie i ewangelizujcie*, 8.

¹⁸ WALTER NIGG, *Jan Maria Vianney. Święty Proboszcz z Ars* (Opole: Wyd. Św. Krzyża, 2007), 48.

Od czego powinna brać początek nowa ewangelizacja czy reewangelizacja współczesnego świata? Od trwania przed Panem, w myśl II modlitwy eucharystycznej: *astare coram Te et Tibi ministrare* („stać przed Tobą i Tobie służyć”). Dokonująca się na ołtarzu w czasie Najświętszej Ofiary transsubstancjacja, później kult uwielbienia Chrystusa Eucharystycznego wystawianego w monstrancji czy zamkniętego w tabernakulum, stają się nieodzownym elementem wiary w Boga i odpowiedzią na Jego miłość¹⁹. Czyli wszelka działalność Kościoła i jego wyznawców, począwszy od jego pasterzy, musi mieć początek na adoracji Boga, bo tam dokonuje się pogłębienie komunii z Nim²⁰. Jak głęboko to ujął papież Benedykt XVI,

[...] łacińskie słowo oznaczające adorację, to *ad-oratio*, czyli kontakt usta-usta, pocałunek, uścisk, a więc miłość. Poddanie staje się jednością, ponieważ ten, któremu się podporządkowujemy, jest Miłością. Tak to poddanie się nabiera sensu, gdyż nie narzuca nam czegoś obcego, lecz wyzwala nas w związku z najgłębszą prawdą naszego bytu²¹.

Nawrócenie pastoralne współczesnego Kościoła to zwrot ku Eucharystii, adoracji, bo właśnie tu rozpoczyna się cała rzeczywistość ewangelizacyjna, świadectwa wiary w realną obecność Pana w Najświętszym Sakramencie. Bez adoracji i modlitwy wierzących wspólnota eklezjalna będzie nieautentyczna i bez wyrazu. Świat dzisiaj bardzo potrzebuje świadectwa modlitwy, począwszy od pasterzy Kościoła, poprzez wiernych świeckich, którzy w zabieganiu dnia codziennego zdobywają czas na spotkanie z Bogiem na modlitwie czy adorację Najświętszego Sakramentu w tak wielu kościołach i kaplicach świata. Jak ważna jest to sprawa, ukazał to również św. Jan Paweł II, który w encyklice *Ecclesia de Eucharistia* dał takie świadectwo:

Pięknie jest zatrzymać się z Nim i jak umiłowany Uczeń oprzeć głowę na Jego piersi (por. J 13, 25), poczuć dotknięcie nieskończoną miłością Jego Serca. Jeżeli chrześcijaństwo ma się wyróżniać w naszych czasach przede wszystkim „sztuką modlitwy”, jak nie odczuwać odnowionej potrzeby dłuższego zatrzymania się przed Chrystusem obecnym w Najświętszym Sakramencie na duchowej rozmowie, na cichej adoracji w postawie pełnej miłości? Ileż to razy, moi drodzy Bracia i Siostry, przeżywałem to doświadczenie i otrzymałem dzięki niemu siłę, pociechę i wsparcie!²².

Poprzez adorację i modlitwę człowiek wiary znajduje się w przestrzeni Bożej obecności i poprzez pielęgnowanie w sobie łaski uświęcającej powinien postępo-

¹⁹ Grzegorz BACHANEK, „Pierwszeństwo Boga w myśli liturgicznej Josepha Ratzingera”, *Warszawskie Studia Teologiczne* 23, nr 2 (2010), 209.

²⁰ Joseph RATZINGER, *Raport o stanie wiary* (Marki: Wyd. Michalineum, 2005), 119.

²¹ BENEDYKT XVI, „Eucharystia musi być centrum Waszego życia. Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży z 21 sierpnia 2005 r.”, *OsRomPol* 26, nr 10 (2005), 26.

²² EdE 25.

wać w myśl papieża Franciszka: „Tak, jak się martwisz, żeby nie stracić połączenia z Internetem, upewnij się, czy aktywne jest twoje połączenie z Panem, a to oznacza nieprzerywanie dialogu, słuchania”²³.

II. B – BRATERSTWO

Rozwój duchowy chrześcijanina, jeżeli jest autentyczny, musi iść w parze ze wzrastaniem w braterstwie, które winno odznaczać się takimi cechami, jak wielko-duszość i miłosierdzie. Daje temu wyraz w swoim nauczaniu św. Paweł: „Pan [...] niech spotęguje miłość waszą nawzajem do siebie i do wszystkich” (1 Tes 3, 12). Kościół pomyślany przez swojego Założyciela jest wspólnotą osób. Od samego początku zresztą, gdy Chrystus zstępuje za sprawą Ducha Świętego w łono Maryi Dziewicy, sprawia, że zaczyna istnieć wspólnota osób, On i Jego Mama – Maryja (Łk 1, 26-38). Później zakłada wspólnotę Apostołów (Łk 6, 12-19), a swoich uczniów wysyła przynajmniej po dwóch na głoszenie Dobrej Nowiny (Łk 10, 1-12). Założeniem Jezusa Chrystusa było, aby członkowie Jego Kościoła żyli w braterskiej miłości, co znajduje wyraz w „Dziejach Apostolskich”, gdzie wielu nawracało na chrześcijaństwo, widząc braterską miłość wyznawców Chrystusa (Dz 4, 32). Pierwotny Kościół najpierw wzrastał w siłę dzięki całym rodzinom, gdzie łatwiej było o braterstwo, ponieważ było to coś naturalnego. Z rozwojem wspólnotowego życia uczniów Chrystusa, gmin chrześcijańskich, żyjących we wspólnotach na wzór domu, braterstwo przekraczało granicę własnej rodziny i odnosiło się do wszystkich wierzących, niezależnie od ich narodowości czy miejsca zamieszkania²⁴. To braterstwo nie wyrasta, jak zauważa Benedykt XVI, z udziału we wspólnym człowieczeństwie, ale braćmi dla Pana Jezusa i dla siebie wzajemnie są ci, którzy są powiązani ze sobą wyborem Chrystusa i powiedzenia „tak” woli Bożej. Dlatego braterstwo chrześcijańskie nie opiera się na naturalistycznej teorii więzów krwi, ale na duchowym pokrewieństwie w wierze²⁵.

Braterstwo chrześcijan musi być widoczne we współczesnej misji Kościoła, w jego strukturach, by ten mógł być autentyczny i przekonujący w podejmowanej działalności zbawczej. Będzie się to odzwierciedlało w miłości braterskiej

²³ FRANCISZEK, „*Christus vivit*”. *Posynodalna adhortacja apostolska Franciszka do młodych i całego ludu Bożego, 25 marca 2019 roku* (Kraków: Wyd. M, 2019), nr 158 [dalej cyt. CV].

²⁴ Michał RYCHERT, „Wymóg bezwarunkowej miłości i przebaczenia jako fundament wspólnoty chrześcijańskiej według Gerharda Lohfinka”, *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 14 (2009): 172-173.

²⁵ Joseph RATZINGER, *Chrześcijańskie braterstwo* (Kraków: Salwator, 2005), 34.

i duchowej więzi wynikającej ze czci i posłuszeństwa między poszczególnymi chrześcijanami. Podkreśla to Piąta modlitwa eucharystyczna:

Spraw, aby nasz Kościół odnowił się w świetle Ewangelii. Umocnij więź jedności między wiernymi i kapłanami, między kapłanami i naszym biskupem, między biskupami i naszym papieżem. W świecie rozdartym niezgodą niech Twój Kościół jaśnieje jako znak przyszłej jedności i pokoju²⁶.

„Całość jest czymś więcej niż część i czymś więcej niż ich prosta suma” – przypomina współczesnemu Kościołowi papież Franciszek²⁷. Na tym polega m.in. duszpasterstwo w nawróceniu, że ludzie Kościoła zaczynają ze sobą współpracować w dziele ewangelizacji i w prowadzeniu działalności zbawczej. Jeżeli duszpasterz podejmuje we wspólnocie parafialnej jakieś przedsięwzięcie pastoralne i zaangażuje w nie swoich współpracowników księży, ludzi świeckich, wtedy będzie to z pewnością efektywniejsze działanie. Gdy księża podejmą ścisłą współpracę w obrębie dekanatu związaną z różnymi pastoralnymi wydarzeniami czy wprost połączoną z ewangelizacją, będzie to miało szansę lepszego owocowania, niż gdyby sami, w pojedynkę, bądź ograniczając się tylko do swojej parafii, podejmowali duszpasterski trud. Wówczas być może napracowaliby się więcej, ale efekt byłby niewspółmierny do zaangażowania, co w konsekwencji mogłoby prowadzić do zmniejszenia. Duszpasterstwo w nawróceniu dokonuje się wśród wszystkich członków Kościoła na poziomie diecezji, dekanatu czy parafii wówczas, gdy są przewyższające indywidualistyczne tendencje w posłudze pastoralnej na rzecz działania razem²⁸.

III. C – CARITAS

Miłość – *caritas* – zawsze będzie konieczna, napisał Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est*²⁹. Jeżeli ktoś usiłowałby uwolnić się od miłości, to potrzebowałby się uwolnić od człowieka jako człowieka, tego, w którym żyje Chrystus. Tylko człowiek potrafi kochać, a potrzeba miłości istnieje odwiecznie, gdyż zawsze będzie obecne na tym świecie cierpienie, potrzebujące pocieszenia i pomocy. Zawsze będą

²⁶ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*. Piąta modlitwa eucharystyczna „D” (Poznań: Pallottinum, 1986), 341*.

²⁷ EG, nr 235.

²⁸ Kazimierz PÓLTORAK, „Odnowa ewangelizacji w diecezji”, w *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, red. Wiesław Przygoda i Edmund Robek (Sandomierz: Wyd. Diecezjalne i Drukarnia, 2011), 293.

²⁹ BENEDYKT XVI, „*Deus Caritas est*”. *Encyklika o miłości chrześcijańskiej*. 25 grudnia 2005 (Katowice: Wyd. św. Jacka, 2006), nr 103.

istniały samotność oraz materialne potrzeby, gdzie konieczna jest pomoc w duchu konkretnej miłości bliźniego³⁰. „Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40). Człowiek, który kocha, staje się przede wszystkim stróżem miłości, stróżem samej ludzkiej duszy. Na tym polega miłość do bliźniego, aby stać się jego przyjacielem, aby nauczyć się kochać. To przyjacielskie nastawienie przynagla do szacunku, do świętości życia, jaką nosi w sobie każdy człowiek³¹. Miłość zakłada przyjaźń, przynagla do postawy otwarcia na drugiego człowieka i przyjacielskiego nastawienia bez uprzedzeń, stereotypów czy innych kontekstów historycznych. „Nie nazywam was sługami, ale przyjaciółmi” – jak zapewnił swoich Apostołów Chrystus (zob. J 15, 12-15), a te słowa wypowiedziane na kilka godzin przed męką są niejako testamentem Mistra, który dzisiaj przez swoich uczniów pragnie miłować każdego człowieka. Nie ma względu na jego pochodzenie, kolor skóry czy zamożność.

W kontekście ewangelizacji i autentyczności Kościoła wychodzącego do współczesnego świata istnieje wielka potrzeba, aby nauczyć się kochać, czyli nastroić własne serce, by współgrało z sercem Jezusa, które jest pełne dobroci i miłości. W chrześcijańskiej antropologii centrum człowieka stanowi właśnie serce, będące odpowiedzialnym za harmonizowanie wszystkich wymiarów osoby: duchowego, cielesnego i psychicznego (zob. 1 Tes 5, 23). Jeżeli te trzy elementy człowieczeństwa nie będą ze sobą zintegrowane, wtedy nie będzie człowiek w stanie w sposób autentyczny głosić Chrystusa, ale z wielkim prawdopodobieństwem będzie ranił i dezintegrował wspólnotę. Tylko dobry, to znaczy zintegrowany, nastrojony instrument wydaje piękną pieśń. Człowiek jest najpiękniejszym instrumentem świata, ale niestety szybko się rozstraja³².

Za Pierre'em-Alainem Giffardem można powiedzieć, że wspólnoty, które dzisiaj przeżywają swój rozkwit i wzrastają, doświadczają przede wszystkim miłości poprzez zaangażowanie i działalność poszczególnych ludzi. Wspólnota, która daje odczuć przychodzącemu miłość, będzie doświadczala wzrostu³³. Hans Urs von Balthasar, zawarł bardzo ważną prawdę w jednym ze swoich dzieł: „Wiarygodna jest tylko miłość”³⁴. Jeżeli wspólnota eklezjalna wezwana jest do nawrócenia duszpasterskiego i chce być autentyczna w swoim nauczaniu i postępowaniu, pragnie zdobywać nowych uczniów dla królestwa Bożego, to imperatywem dla niej musi być naśladowanie i wezwanie Mistra: „Przykazanie nowe daję wam, abyście się wzajemnie miłowali,

³⁰ Walter KASPER, *Milosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia* (Poznań: Wyd. św. Wojciecha, 2014), 213.

³¹ Zob. Krzysztof GRZYWOCZ, *W duchu i przyjaźni* (Kraków: Wyd. Salwator, 2017), 47.

³² GRZYWOCZ, *W duchu przyjaźni*, s. 48.

³³ Pierre-Alain GIFFARD, *Wzrastanie Kościoła* (Gubin: Wyd. Przystanek Jezus, 2013), 34.

³⁴ Zob. Hans Urs von BALTHASAR, *Wiarygodna jest tylko miłość* (Kraków: Wyd. WAM, 2002).

jak Ja was umiłowałem” (J 13, 34). Bez tego największego z charyzmatów uczniowie Chrystusa pozostaną nieautentyczni, może nawet śmieszni. Św. Paweł naucza radykalnie i wprost: „Gdybym mówił językami ludzi i aniołów, a miłości bym nie miał [...], byłbym niczym” (1 Kor 13, 1-2). Miłość do Boga i drugiego człowieka sprawia, że świat będzie z większą wiarygodnością spoglądał na Kościół. Podstawą wiarygodności Kościoła oprócz posługi charytatywnej powinna być zgodność głoszonych homilii, katechez, kazań z życiem codziennym przepowiadających i słuchających słowa Bożego. Wspólnota eklezjalna powinna czuć się przynaglona miłością do tego, aby swoim sposobem życia zaświadczać o miłości, a słowa wybrzmiewające w modlitwie i liturgii muszą znaleźć swoje odzwierciedlenie w życiu wiernych. „Świadectwo praktycznej miłości jest niepodważalne ze względu na wewnętrzną oczywistość. Czyste dobro, pełne życzliwych gestów i szczerych słów, dementuje przesady, topi lody obojętności, rodzi wrażliwość i przemienia ludzi”³⁵.

IV. D – DUCH UCZNIOSTWA

Uczniem można nazwać kobietę bądź mężczyznę w Kościele, starających się o rozwój życia duchowego i dojrzałe przeżywanie swojej wiary. Chrześcijanin, zdający sobie sprawę, że nie jest w stanie przekroczyć swoich własnych możliwości, stara się robić wszystko, co w jego mocy, z wielkim oddaniem, angażując całego siebie w przyjaźń z Chrystusem poprzez bezinteresowność w działaniu oraz identyfikację ze wspólnotą eklezjalną³⁶. Stawanie się uczniem Chrystusa zakłada proces wychowania osoby ochrzczonej do prawdy o własnej egzystencji, do wolności i panowania nad sobą, co ostatecznie ma zmierzać do przewycięzania różnych form indywidualizmu, a także do szczerego daru z siebie. Tylko tak można wypełnić wolę Pana Jezusa, zachęcającego członków swojego Kościoła, aby potrafili ofiarnie poświęcać się innym, czego przykład można zobaczyć w wielu ludziach, którzy zostali wyniesieni na przestrzeni wieków do chwały ołtarzy³⁷. Tworząc piękną i bogatą historię Kościoła, pokazują oni, że bycie uczniem, „apostołem, to nie tylko noszenie w rękę pochodni, to nie posiadanie światła, ale bycie światłem”³⁸.

³⁵ Wiesław PRZYGODA, „Posługa charytatywna drogą nowej ewangelizacji”, w *Polskie drogi nowej ewangelizacji*, red. Kazimierz Święs i Dariusz Lipiec (Lublin: Wyd. KUL, 2014), 85.

³⁶ Carlo Maria MARTINI, „Uczeń”, w Carlo Maria MARTINI, *Słownik duchowości. Mały przewodnik duchowy* (Kraków: Wyd. Salwator, 2005), 206-7.

³⁷ KONGREGACJA DO SPRAW DUCHOWIEŃSTWA, *Dar powołania do kapłaństwa* (Poznań: Pallottinum, 2017), 62.

³⁸ CV 175

Każdy ochrzczony człowiek staje się uczniem Chrystusa i Jego misjonarzem. Poprzez chrzest i bierzmowanie każdy uczeń Chrystusa staje się podmiotem duszpasterstwa, dlatego pastoralne nawrócenie dotyczy nie tylko osób duchownych czy konsekrowanych, ale wszystkich członków Kościoła, także wiernych świeckich. Poprzez sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego człowiek staje się uczniem samego Boga. Chrystusowym uczniem jest ten, kto staje w prawdzie, kto wykonując posługę duszpasterską, ma świadomość, że jest uczniem i nigdy nie może pastoralnej działalności oddzielać od doktrynalnej prawdy, gdyż uczeń wykonuje wolę mistrza. Innymi słowy, musi być zawsze wierny Mistrzowi i Jego nauczaniu³⁹. Proces stawania się uczniem z pewnością wymaga od naśladowcy Chrystusa wiary, aby budując na pełnej prawdzie o człowieku, formował się duchowo i wzrastał w świadomym przeżywaniu swojej duchowości⁴⁰.

Wielu chrześcijan żyje dziś tak, jakby nie byli uczniami Pana, a jeżeli już są, to tylko z nazwy. Przejawia się to m.in. w tym, iż przyjmują Jego panowanie jak każdego ziemskiego monarchy. Każdy sam chce decydować o prawach, kryteriach, według których chce żyć. Podejmuje życiowe decyzje, tworzy plany, ale nie zatwierdza ich z Bogiem, tylko staje przed Nim i oczekuje, że Pan Jezus je zaaprobuje w takiej formie i nie będzie nic zmieniał, bo „Ja tak myślę”, „Mnie się tak wydaje”, „Moim zdaniem”. Chrystus jest uznany za króla, nosi najwyższy tytuł, ale dla wielu ochrzczonych jest to tylko funkcja reprezentatywna. Ktoś niebędący uczniem Pana sam sprawuje władzę ustawodawczą i wykonawczą w swoim życiu. Uczniowie Chrystusa mają jednak żyć inaczej⁴¹.

W kontekście pastoralnego nawrócenia duże znaczenie ma znajomość i umiłowanie Pisma Świętego, czego przejawem powinno być przyłgnięcie ucznia Chrystusa do Biblii, częste z nią obcowanie poprzez pobożną lekturę albo jeszcze lepiej przez praktykę *Lectio Divina*⁴². Dopełnieniem procesu stawania się uczniem może być uczestnictwo wiernych w różnego rodzaju rekolekcjach, dniach skupienia, katechezach, konferencjach oraz osobista lektura katechizmu. Nie można głosić Kogoś, kogo się nie zna, a także nie można być uczniem Mistrza, kiedy się z Nim nie przebywa. A najbardziej realną Jego obecnością są sakramenty święte i przystępowanie do nich. Czując się uczniem i przyjacielem Boga, ochrzczony powinien przyjmować cały depozyt wiary Kościoła, co z kolei domaga się, aby odrzucić wszelki selektywizm prawd i relatywizm przekonań moralnych.

³⁹ VIGNELLI, *Rewolucja duszpasterska*, 24.

⁴⁰ JAN PAWEŁ II, „*Pastores dabo vobis*”. *Adhortacja apostolska Jana Pawła II o formacji kapłanów we współczesnym świecie, 25 marca 1992 roku* (Wrocław: TUM, 1995), 45.

⁴¹ PRADO FLORES, *Idźcie i ewangelizujcie*, 92.

⁴² Marek FIAŁKOWSKI, *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologicznopastoralne* (Lublin: Wyd. KUL, 2010), 271.

V. E – EWANGELIZACJA

Wszystkie poprzednie kroki pastoralnego nawrócenia prowadzą do tego ostatniego, jakim jest ewangelizacja. Czynnikiem powodującym wzrost wspólnoty chrześcijańskiej, i to jednym z najważniejszych, jest przygotowanie uczniów Chrystusa do głoszenia Dobrej Nowiny i wzbudzanie w nich odpowiedzialności za misję, prowadzącej do uznania przez wielu Chrystusa – jako Pana i Zbawiciela⁴³. Koniecznym krokiem w stronę nawrócenia pozostaje potrzeba obudzenia we wszystkich wierznych tej odpowiedzialności za misję we współczesnym świecie, w którym żyje tak wielu ludzi nie znających i nie przyznających się do Boga. Kościół powołany jest do ewangelizacji i nie jest dobrze, gdy zaczyna służyć tylko samemu sobie. W takiej sytuacji należałoby podjąć wszelkie staranie, by ten stan natychmiast zmienić. Aby wspólnota uczniów Chrystusa była bardziej dzisiaj otwartą na drugiego człowieka, jego biedę i głód Boga, który każdy – bardziej lub mniej świadomie – w sobie nosi, należy zreformować jej struktury, by stały się bardziej misyjne⁴⁴. Duszpasterstwo zwyczajne, każdego dnia prowadzone w parafiach, powinno być dzisiaj bardziej ekspansywne i otwarte, a podejmujący trud pastoralnej posługi ludowi Bożemu powinni przyjmować postawę „wyjścia”, a nie zamykania się za drzwiami zakrystii czy plebanii⁴⁵. Wspólnota, ale także pojedynczy chrześcijanin, który się najpierw modli, traktuje innych jak braci i siostry, uczy się wciąż kochać i czuje się uczniem Chrystusa, będzie umiał wyjść do innych z Dobrą Nowiną, bo sam Duch Święty będzie go do tego przynaglał. „Miłość Chrystusa przynagla nas” (2 Kor 5, 14), aby wielu poprzez dzieło ewangelizacji mogło poznać Boga i Jego miłość.

Ewangelizacją nazywa się pierwsze głoszenie Dobrej Nowiny tym, którzy jej jeszcze nie znają. Jednak może nią być również każde kolejne głoszenie Ewangelii Chrystusa, aby obudzić do wiary tych, którzy już chrzest przyjęli. Może się to dokonywać wprost – poprzez katechezę, homilię czy liturgię, ale także poprzez świadectwo życia w codzienności, co wówczas przybiera znamiona apostołatu społecznego⁴⁶. Tłumacząc dosłownie termin „ewangelizacja”, można dojść do przekonania, że jest to „akcja Ewangelii”, czyli wszystko, co czyni Dobra Nowina. Nowy Testament, ukierunkowany na Jezusa z Nazaretu, Jego osobę i misję, wskazuje, że Ewangelią jest sam Chrystus. On sam głosił królestwo Boże całym sobą – poprzez wcielenie, nawoływanie do nawrócenia, dokonywane znaki i cuda, powołanie apo-

⁴³ GIFFARD, *Wzrastanie Kościoła*, s. 183.

⁴⁴ WIELEBSKI, *Nawrócenie pastoralne*, 131.

⁴⁵ Zob. EG 27.

⁴⁶ Carlo Maria MARTINI, „Ewangelizacja”, w Carlo Maria MARTINI, *Słownik duchowości. Mały przewodnik duchowy* (Kraków: Wyd. Salwator, 2005), 52.

stołów, poprzez mękę, śmierć, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie i zesłanie Bożego Ducha. A zatem Syn Boży ewangelizował całym sobą – poprzez słowa, czyny i to, kim był, swoją osobowością⁴⁷. Dlatego wszyscy, dla których On jest Mistrzem, naśladowający Go, powinni mieć tę świadomość, że ich całe życie jest i powinno być głoszeniem Ewangelii, nawet czasem bez słów.

Papież Franciszek, będąc na początku swojego pontyfikatu z wizytą u grobu swojego patrona, przypomniał ludziom młodym ważną prawdę, której współczesny Kościół na nowo powinien uczyć się od Biedaczyny z Asyżu. To właśnie ten wielki święty Kościoła, wysyłając swoich pierwszych współbraci do dzieła ewangelizacji, miał powiedzieć: „Zawsze głoscie Ewangelię, a gdyby okazało się to konieczne, także słowami!”. Papież tak się do tego odnosi: „Jak to? Czy można głosić Ewangelię bez słów? Tak! Za pomocą świadectwa! Najpierw jest świadectwo, a potem słowa! Tak, świadectwo”⁴⁸.

Należy pamiętać, że celem chrześcijańskiej formacji jest przygotowanie członków wspólnoty eklezjalnej do uczestnictwa w misji Kościoła. Najpierw muszą oni uświadomić sobie współodpowiedzialność za realizację i powodzenie misji głoszenia Ewangelii i zdobywania świata dla królestwa Bożego⁴⁹. Wynika to z posłuszeństwa słowom samego Pana Jezusa, który w nakazie misyjnym swoim apostołom postawił jako imperatyw: „Idźcie i czyńcie uczniami wszystkie narody, chrzcząc je w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, ucząc je przestrzegać wszystkiego, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami po wszystkie dni aż do skończenia świata” (Mt 28, 19-20).

Na tym polega pastoralne nawrócenie Kościoła dzisiaj, aby wszyscy jego członkowie, duchowni, świeccy i osoby konsekrowane, będące podmiotem działalności duszpasterskiej, na nowo uświadomili sobie prawdę o powołaniu do głoszenia Ewangelii w kontekście nowych czasów i wyzwań. Aby nie trzymać się kurczowo wytartego już trochę i nieaktualnego kościelnego slangu: „bo zawsze tak było”⁵⁰. Efektywność apostołstwa będzie tym większa, im bardziej chrześcijanie pokochają czas, który został obecnie im dany, z jego zagrożeniami i trudnościami, z jego możliwościami, radościami i smutkami, z jego bogactwami i ograniczeniami, z jego błędami i sukcesami zarazem⁵¹.

⁴⁷ Stanisław DYK, *Nowa ewangelizacja. Konkretnie wyzwanie* (Gubin: Wyd. Przystanek Jezus, 2015), 44.

⁴⁸ FRANCISZEK, „Głoscie Ewangelię, jeśli trzeba, także słowami. Spotkanie z młodzieżą na placu przed bazyliką Matki Bożej Anielskiej w Asyżu z 4 października 2013”, *OsRomPol* 34, nr 11 (2013):18.

⁴⁹ M. FIAŁKOWSKI, *Formacja chrześcijańska*, 134.

⁵⁰ EG 33.

⁵¹ CV 200.

*

Kościół dzisiaj wzywa swoich wiernych do zmiany mentalności i jeszcze większej świadomości swojego posłannictwa we współczesnym świecie. Słowami obecnego papieża Franciszka przynagła wręcz do tego, co zostało nazwane „pastoralnym nawróceniem”. Niniejszy artykuł miał na celu w syntetycznej formie przedstawić jeden z aspektów *matanoi*, którą obecna wspólnota ludu Bożego powinna podjąć, a co wiąże się z większym naciskiem na ewangelizację i prowadzenie duszpasterstwa „wyjścia” do człowieka biednego i pogubionego w tym świecie. Jednym ze sposobów zmiany mentalności są zaproponowane konkretne kroki, pochodzące z nazwy od pierwszych pięciu liter alfabetu: A, B, C, D, E.

Podjmując temat „pastoralnego nawrócenia” współczesnego Kościoła, który chce i powinien wychodzić do człowieka, należy pamiętać, że modlitwa, adoracja są punktem wyjścia dla ewangelizacji⁵². Kolejnym krokiem jest dawanie świadectwa braterstwa i wzajemnej współpracy. Musi to się dokonywać w miłości, gdyż właśnie *caritas* jest fundamentem wszelkiej działalności i największym charyzmatem człowieka wierzącego. To wszystko ma się dokonywać w poczuciu bycia uczniem Chrystusa i nie ma polegać na budowaniu wspólnoty czy nowego Kościoła na podstawie własnych przykazań, ale w oparciu o posłuszeństwo słowu Bożemu, *Magisterium Ecclesiae* oraz Tradycji. Dopiero wtedy, gdy ochrzczony będzie się modlił, adorował Pana, będzie bratem i siostrą dla bliźnich, będzie wciąż uczył się kochać, będzie się czuł uczniem w szkole Jezusa, wtedy będzie mógł iść z przekonaniem, będąc autentycznym, do dzieła ewangelizacji. Dlatego papież Franciszek zauważa, że chodzi tu o nawrócenie wspólnot, a więc o pewien dynamizm, który powinien się zrodzić we wspólnotach: diecezjalnych, parafialnych, modlitewnych i formacyjnych. Stanowi to przeciwieństwo duszpasterstwa wygodnego, czyli dążenia do tego, by mieć „święty spokój”, w imię twierdzenia, iż „zawsze tak było”⁵³.

Kościół, chcąc być dzisiaj prawdziwy w tym, co głosi, oraz zdolny do ewangelizowania, musi najpierw zacząć od ewangelizacji samego siebie, od nawrócenia się do Chrystusa Pana⁵⁴. W tym może pomóc eklezjalny rachunek sumienia według podanych wyżej pięciu kroków prowadzących do zmiany myślenia i nawrócenia serca do Boga – rozpalającego serce człowieka do dzielenia się Dobrą Nowiną z innymi.

⁵² GIFFARD, *Wzrastanie Kościoła*, 46.

⁵³ EG 33.

⁵⁴ FRANCISZEK, „Kościół jest sługą misji. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów z dnia 3.12.2015”, *OsRomPol* 37, nr 1 (2016): 28.

BIBLIOGRAFIA

- BACHANEK, Grzegorz. „Pierwszeństwo Boga w myśli liturgicznej Josepha Ratzingera”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 23, nr 2 (2010): 205-14.
- BALTHASAR, Hans Urs. *Wiarygodna jest tylko miłość*. Kraków: Wyd. WAM, 2002.
- BENEDYKT XVI. *Deus Caritas est. Encyklika o miłości chrześcijańskiej. 25 grudnia 2005*. Katowice: Wyd. Św. Jacka, 2006.
- BENEDYKT XVI. „Eucharystia musi być centrum Waszego życia. Msza św. na zakończenie Światowego Dnia Młodzieży z 21 sierpnia 2005 r.”. *OsRomPol* 26, nr 10 (2005): 26-7.
- CANTALAMESSA, Raniero. *Wiara, która zwycięża świat*. Kraków: Wyd. Serafin, 2006.
- DYK, Stanisław. *Nowa ewangelizacja. Konkretne wyzwanie*. Gubin: Wyd. Przystanek Jezus, 2015.
- FIAŁKOWSKI, Marek. *Formacja chrześcijańska katolików świeckich w świetle nauczania Kościoła współczesnego. Studium teologicznopastoralne*. Lublin: Wyd. KUL, 2010.
- FRANCISZEK. „Christus vivit”. *Posynodalna Adhortacja apostolska Franciszka do młodych i całego ludu Bożego, 25 marca 2019 roku*. Kraków: Wyd. M, 2019.
- FRANCISZEK. *Evangelii gaudium. Encyklika o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie, 24 listopada 2013 roku*. Kraków: Wyd. M, 2013.
- FRANCISZEK. „Głoście Ewangelię, jeśli trzeba, także słowami. Spotkanie z młodzieżą na placu przed bazyliką Matki Bożej Anielskiej w Asyżu 4 października 2013”. *OsRomPol* 34, nr 11 (2013): 16-8.
- FRANCISZEK. „Kościół jest sługą misji. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów z dnia 3 grudnia 2015”. *OsRomPol* 37, nr 1 (2016): 28-9.
- GIFFARD, Pierre Alain. *Wzrastanie Kościoła*. Gubin: Wyd. Przystanek Jezus, 2013.
- GRZYWOCZ, Krzysztof. *W duchu i przyjaźni*. Kraków: Wyd. Salwator, 2017.
- GRZYWOCZ, Krzysztof. *Wybrane na drogę*. Katowice: Wyd. Dom Słowa, 2017.
- JAN PAWEŁ II. „*Ecclesia de Eucharistia*”. *Encyklika Jana Pawła II o Eucharystii w życiu Kościoła, 17 kwietnia 2003*. Wrocław: Wyd. TUM, 2017.
- JAN PAWEŁ II. „*Pastores dabo vobis*”. *Adhortacja Jana Pawła II o formacji kapłanów we współczesnym świecie, 25 marca 1992 roku*. Wrocław: TUM, 1995.
- KAMIŃSKI, Ryszard. „Duszpasterstwo zwyczajne”. W *Leksykon teologii pastoralnej*, red. Ryszard Kamiński, Wiesław Przygoda i Marek Fiałkowski, 212-18. Lublin: Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, 2006.
- KASPER, Walter. *Miłosierdzie. Klucz do chrześcijańskiego życia*. Poznań: Wyd. św. Wojciecha, 2014.
- KONGREGACJA DO SPRAW DUCHOWIEŃSTWA. *Dar powołania do kapłaństwa*. Poznań: Pallottinum, 2017.
- LIGUORI, Alfons. *Visite al SS. Sacramento ed a Maria Santissima. Introduzione: Opere ascetiche*. Avellino: Cita Nuova, 2000.
- MARTINI, Carlo Maria. „Ewangelizacja”. W Carlo Maria MARTINI, *Słownik duchowości. Mały przewodnik duchowy*, 52-3. Kraków: Wyd. Salwator, 2005.
- MARTINI, Carlo Maria. „Uczeń”. W Carlo Maria MARTINI, *Słownik duchowości. Mały przewodnik duchowy*, 206-7. Kraków: Wyd. Salwator, 2005.
- Mszal rzymski dla diecezji polskich*. Piąta modlitwa eucharystyczna „D”. Poznań: Pallottinum, 1986.
- NIGG, Walter. *Jan Maria Vianney. Święty Proboszcz z Ars*. Opole: Wyd. Św. Krzyża, 2007.
- PÓLTORAK, Kazimierz. „Odnowa ewangelizacji w diecezji”. W *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, red. Wiesław Przygoda i Edmund Robek, 269-306. Sandomierz: Wyd. Diecezjalne i Drukarnia, 2011.
- PRADO, Flores Jose. *Idźcie i ewangelizujcie ochrzczonych*. Poznań: Wyd. św. Wojciecha, 2017.
- PRZYGODA, Wiesław. „Posługa charytatywna drogą nowej ewangelizacji”. W *Polskie drogi nowej ewangelizacji*, red. Kazimierz Świąt i Dariusz Lipiec, 75-105. Lublin: Wyd. KUL, 2014.

- RAHNER, Karl i Herbert VORGRIMLER. *Mały słownik teologiczny*, tłum. Tadeusz Mieszkowski i Paweł Pachciarek, kol. 268-70. Warszawa: Wyd. Pax, 1987.
- RATZINGER, Joseph. *Chrześcijańskie braterstwo*. Kraków: Salwator, 2005.
- RATZINGER, Joseph. *Raport o stanie wiary*. Marki: Wyd. Michalineum, 2005.
- RYCHERT, Michał. „Wymóg bezwarunkowej miłości i przebaczenia jako fundament wspólnoty chrześcijańskiej według Gerharda Lohfinka”. *Studia Koszalińsko-Kolobrzeszkie* 14 (2009): 171-85.
- SIKORSKI, Leszek. „Biblijna terminologia pokuty i nawrócenia”. *Kieleckie Studia Teologiczne* 1 (2002): 245-53.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II. „«Unitatis redintegratio». Dekret o ekumenizmie, 21 listopada 1964”. W SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, 193-208. Poznań: Pallottinum, 2002.
- V KONFERENCJA OGÓLNA EPISKOPATU AMERYKI ŁACIŃSKIEJ I KARAIBÓW, *Dokument z Aparecidy*. Gu- bin: Wyd. Przystanek Jezus, 2014.
- VIGNELLI, Guido. *Rewolucja duszpasterska*. Kraków: Wyd. Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej im. Piotra Skargi, 2016.
- WIELEBSKI, Tomasz. „Nawrócenie pastoralne i duszpasterstwo misyjne w Polsce”. W *Polska krajem misyjnym*, red. Tomasz Wielebski, Piotr Ochotny i Mateusz Tutak, 127-68. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW, 2016.

PIĘĆ KROKÓW PASTORALNEGO NAWRÓCENIA

Streszczenie

Współczesny Kościół nawołuje wszystkich wiernych do podjęcia mentalnego nawrócenia, które ma polegać na uświadomieniu sobie na nowo swojej tożsamości i wypływającego z niej posłania do dzieła ewangelizacji. Jednym ze sposobów pastoralnego nawrócenia jest podjęcie pięciu kroków, które symbolizuje pierwszych pięć liter alfabetu: A, B, C, D, E. Aby stać się autentycznym ewangelizatorem, należy najpierw adorować Boga, modlić się, następnie być dla ludzi bratem i siostrą, starać się praktykować chrześcijańską *caritas* (miłość) i czuć się uczniem Jezusa. Dopiero wtedy, gdy te kroki będą podjęte, osoba wierząca stanie się z pomocą łaski Bożej autentycznym ewangelizatorem.

Słowa kluczowe: pastoralne nawrócenie; adoracja; braterstwo; *caritas*; bycie uczniem; ewangelizacja.